

บุคลากรสายสนับสนุนวิชาการที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร

รัชชนนท์ แกะมา^{1*}
Ratchanon Kaema^{1*}

งานราชการ เป็นงานของแผ่นดินและเป็นงานสาธารณประโยชน์ บริหาร โดย “รัฐ” หรือ “รัฐ” ซึ่งอาจจะอนุญาตให้เอกชนดำเนินการแทน “รัฐ” ในบางกิจกรรม (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2556) เช่น การจัดการศึกษา วัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มทุนให้ทรัพยากรมนุษย์ จัดปัญหาความยากจน ยกระดับการแข่งขัน สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (รัชชนนท์, 2553; ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2557) หรืออนุญาตให้เอกชน จัดการการให้บริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนทุกคน ในชาติ มีสุขภาพแข็งแรง อยู่ดีมีสุข และเข้าถึงระบบการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง เป็นต้น

“รัฐ” มีหน้าที่ให้บริการทางการศึกษา เพื่อเพิ่มทุนมนุษย์ให้ประชาชนทุกคนในชาติ มีความรู้ ความสามารถ และนำความรู้ ความสามารถที่ได้จากการศึกษา ไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2557) โดยการจัดการศึกษาภาคบังคับ อย่างน้อย 9 ปี หรืออนุญาตให้หน่วยงานของรัฐหรือเอกชน จัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ เช่น จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ช่วงเตรียมการก่อนประถมศึกษา ช่วงประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และอาชีวศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพ นอกจากนี้ “รัฐ” หรือ “รัฐ” อนุญาตให้เอกชน จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ช่วงระดับอนุปริญา ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงที่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี ระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา (โท-เอก) โดยการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น “รัฐ” มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะให้ผู้สำเร็จการศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพ ได้เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ระดับอนุปริญาหรือประกาศนียบัตรต่ำกว่าปริญญาตรี และระดับปริญญาตรี ส่วนการจัดการศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา ระดับปริญญาโท-เอก นั้น มีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มทักษะทางวิชาการขั้นสูงให้ผู้สำเร็จ การศึกษา อันนำไปสู่การยกระดับการแข่งขันระดับนานาชาติ และเพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษานำความรู้ ความสามารถไปใช้ในการพัฒนาประเทศ (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2557) ตามลำดับ

จากพันธกิจหลัก บทบาทหน้าที่แห่ง “รัฐ” และผู้ใช้อำนาจรัฐในฐานะผู้นำประเทศ เช่น นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี หรือคณะบุคคลหรือบุคคล เข้าทำงานในหน่วยงานของ “รัฐ” เพื่อทำประโยชน์ สาธารณะให้แก่แผ่นดินนั้น โดยหน่วยงานของ “รัฐ” ทุกหน่วยงานในประเทศไทย จะประกอบด้วยปัจจัยหลัก 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 โครงสร้างหน่วยงานของ “รัฐ” หรือระบบตามโครงสร้างหน่วยงานรัฐ จำแนกเป็น ส่วนกลาง เช่น กระทรวง ทบวง กรม เป็นต้น หรือ “รัฐ” ส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย จังหวัด และ “รัฐ” หน่วยงานท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐอื่น

ส่วนที่ 2 คณะบุคคลหรือบุคคล ผู้เข้ามาทำหน้าที่และรับผิดชอบตามโครงสร้างระบบงานหน่วยงาน ของ “รัฐ” ประกอบด้วย คณะบุคคลหรือบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาใช้อำนาจ “รัฐ” ตามโครงสร้าง เช่น “คณะรัฐมนตรี” หรือ รัฐบาล ที่มาจากการเลือกตั้งหรือมาดำรงตำแหน่ง ด้วยกรรมวิธีอื่นๆ (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2557)

สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐในประเทศไทย (ศูนย์คุณธรรม (องค์การ มหาชน), 2557) หรือบทบาทของสถาบันอุดมศึกษา ทั้งในประเทศไทยและทั่วโลก จะมีงานที่รับผิดชอบตาม พันธกิจหลัก คล้ายกันเหมือนกัน เพียง 2 งาน คือ 1) งานประจำ จำนวน 4 ด้าน ประกอบด้วย งานสอน

¹ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, จังหวัดอุบลราชธานี, 34190

¹ Ubon Ratchathani University, Ubon Ratchathani, 34190

*Corresponding author: e-mail: Kratchanon@gmail.com

งานวิจัย งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และงานให้บริการทางวิชาการแก่ ชุมชน และสังคม และ 2) งานยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย งาน “วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์” เป็นต้น

จากข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ในความรับผิดชอบ บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยและนานาชาติ จำแนกตัวแปรที่มีนัยสำคัญต่อความสำเร็จของสถาบันอุดมศึกษานั้นๆ (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2557) ตามวิสัยทัศน์ พบว่า มีตัวแปรจำนวน 3 ตัว ประกอบด้วย คน ระบบ และ “อำนาจรัฐ” โดย “อำนาจรัฐ” ในสถาบันอุดมศึกษา จะเป็นตัวแปรควบคุมทิศทาง มาตรการ กลไก ให้การดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์และบรรลุวิสัยทัศน์ได้นั้น จำเป็นต้องมีคณะบุคคล/บุคคล ผู้เกี่ยวข้องในการทำงานในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย และสถาบันอุดมศึกษานานาชาติทั่วโลก คล้ายกันหรือเหมือนกัน คือ การจำแนกบุคคลหรือคณะบุคคล ออกเป็น 4 ส่วน (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2557) ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการสภามหาวิทยาลัย 2) ผู้บริหารตามพระราชบัญญัติก่อตั้ง หรือข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง เช่น อธิการบดี คณบดีหรือผู้อำนวยการหรือเรียกชื่ออย่างอื่น และส่วนที่ 3 บุคลากรสายวิชาการทำหน้าที่ผลิตงานประจำตามพันธกิจหลัก 4 ด้าน ได้แก่ งานสอน งานวิจัย งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และงานให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และ ส่วนที่ 4 บุคลากรสายสนับสนุนวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา โดยบทความนี้ ผู้เขียนมุ่งเน้นการให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ ส่วนที่ 4 คือ “บุคลากรสายสนับสนุนวิชาการที่พึงประสงค์ของผู้บริหารในมุมมองของผู้เขียนบทความ” ควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์สุจริต (Honesty and Integrity) ความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในความเป็นจริง กระทำในสิ่งที่ตรงตามความเป็นจริงและตามข้อกฎหมาย รวมทั้งมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ประพฤติปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น โดยชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมอันดีงาม ไม่คดโกง (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2556; 2557) ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันดับแรกๆ ที่ผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาไทยต้องการ อันเนื่องจากบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต เวลาทำงานราชการ และงานอื่นๆ จะมุ่งเน้นประโยชน์สาธารณะ มากกว่าประโยชน์ส่วนตน หมายความว่า แยกแยะประโยชน์ส่วนตนออกจากประโยชน์ส่วนราชการได้อย่างแท้จริง

2. ความรู้ (Knowledge) การปฏิบัติราชการในสถาบันอุดมศึกษาของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการที่พึงประสงค์ที่ผู้บริหารต้องการนั้น ผู้ปฏิบัติงานตามระดับตำแหน่งในวิชาชีพ จะต้องมียอดความรู้ (รัชชนนท์, 2551ก, 2551ข, 2552, 2557) และรอบรู้ในวิชาการ มีทักษะวิชาชีพในงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน ทั้งด้านความลึก และความกว้างในศาสตร์วิชาการ วิชาชีพ และมีความรอบคอบ สามารถนำความรู้ ไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ควรมีคุณลักษณะที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการทำงานในวงการวิชาชีพหรือวงวิชาการได้อย่างแท้จริง (รัชชนนท์, 2553)

3. มีวินัยในตนเอง (Self Control) จากข้อมูลเชิงประจักษ์ในสังคมชาวอุดมศึกษา ณ ปัจจุบัน พบว่าสภาพแวดล้อมในการครองตน ครองงานมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสภาพแวดล้อมหรือเรียกว่า ตามกระแสสังคมหรือวัตถุนิยมในทางที่เสื่อมลง อันเนื่องมาจากผู้ปฏิบัติงานสายสนับสนุน “บางส่วน” ขาดวินัยในตนเอง โดยวินัย มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวด ทั้งในตนเองและส่วนรวม กรณีมีวินัยส่วนตนเองสูงนั้น จะทำให้ตนเองสามารถใช้ความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ ทำงานให้แก่สถาบันอุดมศึกษาตามบทบาทหน้าที่สุดความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็ม ที่ รวมทั้งประพฤติดตนเองเป็นแบบอย่าง อันนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ถูกต้อง มีความตรงภายใน ตามความเป็นจริง (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2556; 2557) และผลงานที่ทำ จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนส่วนรวมและสังคมเป็นสำคัญ

4. การกระทำด้วยความรับผิดชอบ (Responsibility and Accountability) จากข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า บุคลากรสายสนับสนุนวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา ต้องการความก้าวหน้าในเส้นทางอาชีพสูงขึ้น และประเด็นสำคัญ เมื่อมีตำแหน่งวิทยฐานะสูงขึ้นตามความต้องการแล้ว เช่น ระดับชำนาญการชำนาญการพิเศษ และเชี่ยวชาญพิเศษ บุคลากรที่มีระดับตำแหน่งสูงขึ้นเหล่านี้ก็กลับทำงานในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่สถาบันอุดมศึกษาที่ตนเองสังกัดน้อยลงหรือทำงานต่ำกว่ามาตรฐานระดับตำแหน่งกำหนด นำไปสู่ความฟุ่มเฟือยตำแหน่งวิทยฐานะ โดย “รัฐ” จ่ายค่าตอบแทนในรูปเงินเดือน สูงกว่าผลงานที่ผลิตได้หรือผลงานที่ผลิตต่ำกว่ามาตรฐานระดับตำแหน่งกำหนด ฉะนั้น การมีจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของ

ตนเองตามระดับตำแหน่ง ในการปฏิบัติหน้าที่นั้น ควรทบทวนและปฏิบัติงานให้อยู่ในระดับมาตรฐานระดับตำแหน่งที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด สามารถทำงานได้ดีหรือทำงานสุดความสามารถที่มีอยู่ และเคารพกฎเกณฑ์ กติกาที่สถาบันอุดมศึกษานั้นๆ กำหนดไว้ เป็นต้น รวมทั้งตรวจสอบผลการทำงานของตนเองเสมอว่า ผลผลิต “คุ้มค่า” กับค่าตอบแทนที่ “รัฐ” จัดสรรเงินจากภาษีของประชาชนหรือรายได้ของแผ่นดิน มาจ่ายเป็น ค่าตอบแทนให้แก่เราหรือไม่ เมื่อพบจุดอ่อนว่าตนเองทำงานไม่เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ ก็ควรปรับปรุงตนเอง โดยยกระดับคุณภาพงานที่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำนั้นๆ ให้สูงขึ้นและอยู่ในมาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ เช่น ระดับชำนาญการพิเศษ จะต้องมียุทธศาสตร์พัฒนา หรือผลงานสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง อันเนื่องจากผู้ดำรงตำแหน่งวิทยฐานะ ได้รับค่าตอบแทนหรือเงินประจำตำแหน่งเป็นรายเดือน และช่วงของการเพิ่มค่าจ้างสูงขึ้นมีนัยสำคัญ (รัชชนนท์, 2551ก; 2551ข) ฉะนั้นบุคลากรสายสนับสนุนควรพัฒนาตนเอง และมีผลงานเชิงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำความรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเองมาพัฒนาระบบงานในบทบาทหน้าที่

5. ความเป็นธรรมทางสังคม (Fairness and Justice) งานราชการเป็นงานสาธารณะที่มุ่งประโยชน์ เพื่อให้คนอื่นหรือคนส่วนรวมในสังคมได้รับอรรถประโยชน์สูงสุด อันนำไปสู่ความสุขของสังคม ได้อย่างแท้จริง ดังนั้นผู้ที่เข้ามาทำงานราชการเพื่อให้บริการในงานราชการหรืองานสาธารณะ จะต้องปฏิบัติตนเองต่อผู้อื่นด้วยความเสมอภาค ตามความเป็นจริงที่ปรากฏซึ่งหน้าหรืออนาคตที่จะเกิดขึ้น โดยไม่เลือกปฏิบัติต่อเพศ เชื้อชาติ ชนชั้น หรือสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมแต่อย่างใด (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2556; 2557)

6. การมีจิตสาธารณะ (Greater Good) จิตสาธารณะ เป็นความจำเป็นที่บุคลากรสายสนับสนุน วิชาการต้องมีในตนเอง เพื่อตระหนักถึงและคำนึงถึงคนส่วนรวมในสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญ และหากบุคลากรมีจิตสาธารณะ แล้วจะส่งผลให้มีความรับผิดชอบในสิ่งที่ทำ (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2556; 2557) ทั้งต่อตนเองในผลของการกระทำนั้นๆ หรือเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ส่งผลกระทบต่อคนส่วนรวม บุคลากรที่มีจิตอาสา นั้น จะมีความพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม

7. การใช้ชีวิตและความเป็นอยู่อย่างพอเพียง (Sufficiency and Moderation) งานราชการเป็นงานสาธารณะ (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2556; 2557) โดยสถานะเศรษฐกิจครอบครัว มีนัยสำคัญ ต่อการปฏิบัติงานราชการ ฉะนั้นบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการในสถาบันอุดมศึกษานี้ ควรจะมีการครองตน และดำเนินชีวิตตามทฤษฎี แห่งความพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 กล่าวคือจะต้องประมาณตนเอง ซื่อตรง ไม่ละโมภ หรือมีความโลภ มีความยับยั้งชั่งใจ ไม่เอาเปรียบราชการหรือไม่เบียดบังเวลาราชการ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยความทุกข์นั้นเกิดจากความละโมภ และหลงในวัตถุนิยม ดังนั้น หากบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ มีปัญหา เรื่องเศรษฐกิจครอบครัว จะส่งผลต่อความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนเอง หรือส่งผลให้งานที่ทำนั้นๆ ด้อยคุณภาพลง อันนำไปสู่ความเสื่อมต่อระบบการให้บริการต่อผู้รับบริการ เป็นต้น

8. คุณธรรมและจริยธรรม (Morality and Ethics) การปฏิบัติงานราชการในสถาบันอุดมศึกษา จะเกิดความคุ้มค่า ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล โปร่งใส และตรวจสอบได้นั้น บุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ จะต้องมีความคุณธรรมจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ตามระดับตำแหน่ง และความรับผิดชอบต่อรับมอบหมายอย่างเต็มที่ และสุดความสามารถ โดยยึดมั่นในความถูกต้องตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นที่เรียกว่าความกล้าหาญ ที่จะทำในสิ่งที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์ของคนส่วนรวมและประเทศชาติ เป็นสำคัญ

จากข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ในสถาบันอุดมศึกษาทั้งในประเทศไทย หรือทั่วโลก มีภาระงานหลัก ตามพันธกิจหลักคล้ายกัน 2 งาน คือ 1) งานประจำ ประกอบด้วย งานสอน งานวิจัย งานทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม และงานบริการวิชาการแก่สังคม 2) งานด้านยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย งานวิสัยทัศน์ งานพันธกิจ และงานกลยุทธ์ ฉะนั้นบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร ในมุมมองของผู้เขียนบทความนี้ จะต้องมีความสมบัติ ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต (Honesty and integrity) มีความรอบรู้ (Knowledge) มีวินัยในตนเอง (Self Control) ทำด้วยความรับผิดชอบ (Responsibility and Accountability) มีความเป็นธรรมทางสังคม (Fairness and Justice) มีจิตสาธารณะ (Greater Good)

ใช้ชีวิตและความเป็นอยู่อย่างพอเพียง (Sufficiency and Moderation) และคุณธรรมและจริยธรรม (Morality and Ethics) นอกจากคุณสมบัติที่พึงประสงค์ 8 ประการดังกล่าวแล้ว บุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ จะต้องมึศีล 5 หรือเบญจศีล เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยบุคลากรที่มีศีล จะเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ละเว้นจากการทำชั่วทั้งปวง

เอกสารอ้างอิง

- รัชชนนท์ แกะมา. 2551ก. เทคนิคการเขียนผลงานวิชาการจากงานประจำ สำหรับข้าราชการยุคใหม่. หน้า 225-231. ใน: รายงานการประชุมสัมมนาทางวิชาการประจำปี ที่ประชุมประธานสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย (ปอมท.). วันที่ 1- 2 กันยายน 2551. ณ อาคารหอประชุมพูนรามคำแหงมหาราช มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร.
- รัชชนนท์ แกะมา. 2551ข. หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาการดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ ผู้เชี่ยวชาญและผู้เชี่ยวชาญพิเศษของข้าราชการและพนักงานสายสนับสนุนวิชาการในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี หน้า 236-242. ใน: รายงานการประชุมสัมมนาทางวิชาการประจำปี ที่ประชุมประธานสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย (ปอมท.). วันที่ 1- 2 กันยายน 2551. ณ อาคารหอประชุมพูนรามคำแหงมหาราช มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร.
- รัชชนนท์ แกะมา. 2552. ความรู้พื้นฐานเทคนิคการเขียนผลงานวิชาการจากงานประจำ ข้าราชการยุคใหม่ให้เป็นข้อเขียนทางวิชาการที่ได้มาตรฐานสากล มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และที่ประชุมประธานสภาข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย (ปชมท.). วันที่ 9-11 สิงหาคม 2552. ณ อาคารวิจัย คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- รัชชนนท์ แกะมา. 2553. ปัญหาอุปสรรค การจัดการและแนวโน้มการพัฒนาบุคลากรในทศวรรษหน้า. หน้า 1-10. ในหนังสือรายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- รัชชนนท์ แกะมา. 2557. ท่วงไขอุปสงค์-อุปทานในการบริหาร โดยใช้หลักวิถีคุณธรรมเป็น UKM ครั้งที่ 24 Show and Share 2014 Knowledge management. หน้า 42-45. ใน โครงการเสวนาเครือข่ายการจัดการความรู้ระหว่างมหาวิทยาลัย ครั้งที่ 24 (UKM 24) วันที่ 29-31 มกราคม 2557. ณ อาคารศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). กำแพงแกร่งแห่งความซื่อสัตย์. หน้า 26 - 36. ใน TO BE A GOODMAN. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2557.
- ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). 2556. ข้าราชการด้วยชีวิต. หน้าที่ 21- 23. ใน งดงามด้วยวิถีคุณธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2556.